

به نام خداوند جان و خرد

ارزیابی و تشخیص اختلال یادگیری ویژه

تأليف :

دکتر کمال پرهون

پژوهشگر پسادکتری روان‌شناسی شناختی

دکتری تخصصی روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی

دکتر حمید علیزاده

استاد روان‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی

دکتر حمید رضا حسن آبادی

دانشیار دانشگاه خوارزمی

نشر از سبهاران

عنوان و نام پدیدآور: ارزیابی و تشخیص اختلال یادگیری ویژه. تألیف: دکتر کمال پرهون، دکتر حمید علیزاده، دکتر حمیدرضا حسن آبادی.

مشخصات نشر: تهران: نشر ارسباران، ۱۴۰۰

مشخصات ظاهری: (شانزده)، ۳۰۴ ص. - تصویر، شکل، نمودار، جدول.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۸۵-۷۰-۸

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا

موضوع: یادگیری -- اختلالات -- تشخیص

موضوع: ناتوانی در خواندن

رده بندی کنگره: LC ۴۷۰۴

رده بندی دیویی: ۳۷۱/۹

شماره کتابشناسی ملی: ۷۵۹۵۸۲۲

بیاید به حقوق دیگران احترام بگذاریم

مخاطب عزیز، خواننده گرامی، این کتاب حاصل دسترنج چندین ساله مترجم و ناشر است. تکثیر آن به هر شکل و میزانی، بدون اجازه از ناشر و مؤلف، و خرید و فروش آن کاری نادرست، غیرقانونی، و غیرشرعی است. پیامد این عمل ناصواب موجب بی اعتمادی در فضای نشر و فروش کتاب می شود و می تواند زمینه ساز محیطی ناسالم جهت بی ارزش کردن زحمات دست اندرکاران فعالیت های فرهنگی و اقتصادی در جامعه شود که در نهایت، به زیان خود شما و فرزندان تان خواهد شد.

www.ketab.ir

سایت

www.Ravabook.com

ارِسباران
نشر ارسباران

پست الکترونیکی

panahir91@yahoo.com

ارزیابی و تشخیص اختلال یادگیری ویژه

تألیف: دکتر کمال پرهون، دکتر حمید علیزاده، دکتر حمیدرضا حسن آبادی

ناشر: ارسباران

نوبت چاپ: اول، بهار ۱۴۰۰

تعداد صفحات: ۳۲۰ صفحه

شمارگان: ۱۱۰۰

قیمت: ۶۰،۰۰۰ تومان

لیتوگرافی: طیف نگار

چاپ: شاهین

صحافی: چاوش

ISBN : 978-600-7385-70-8

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۸۵-۷۰-۸

مرکز بخش: تهران - خیابان زرتشت غربی، بین خیابان پنجم و ششم، پلاک ۶۳

تلفن: ۸۸۹۶۲۷۰۴

تلفکس: ۸۸۹۶۵۲۲۸

تلفن: ۸۸۹۶۷۷۰۴

تلفن: ۸۸۹۷۳۳۵۸

فهرست

پیش‌گفتار..... سیزده

§ فصل ۱: مقدمه‌ای بر مفهوم اختلال یادگیری ————— ۱

- ۳..... تمایز بین اصطلاحات اختلال، ناتوانی، مشکل و کُندآموزی
- ۱۲..... اهمیت و ضرورت ارزیابی و تشخیص فراگیر در حوزه اختلال‌های یادگیری
- ۱۲..... ضرورت نظری
- ۱۳..... ضرورت عملی

§ فصل ۲: مروری بر تعریف‌ها و نظام‌های طبقه‌بندی اختلال یادگیری ————— ۲

- ۱۶..... چالش‌های آموزشی فراروی دانش‌آموزان دارای اختلال یادگیری
- ۱۶..... موانع و دشواری‌های تعریف اختلال یادگیری ویژه
- ۱۹..... پیشینه تاریخی موضوعات کنونی در اختلال یادگیری ویژه
- ۲۴..... سیستم‌های طبقه‌بندی اختلال یادگیری
- ۲۶..... ۱. راهنمای تشخیصی و آماری اختلال‌های روانی - ویراست پنجم (DSM-5, ۲۰۱۳)
- ۲۶..... زیرنوع‌های اختلال یادگیری ویژه
- ۲۶..... ملاک‌های تشخیص
- ۲۷..... ۲. طبقه‌بندی بین‌المللی بیماری‌ها - ویراست دهم (ICD-10, ۲۰۱۶)
- ۲۷..... نوع اختلال یادگیری ویژه
- ۲۷..... اختلال یادگیری خواندن
- ۲۸..... ۳. قانون ارتقای آموزش افراد با ناتوانی (IDEA, 2004)
- ۲۹..... تعریف عملیاتی اختلال یادگیری ویژه

فصل ۳: روش‌ها و مدل‌های تشخیص اختلال یادگیری ویژه

۳۷	زیرنوع‌های اختلال یادگیری
۳۹	رویکردهای تشخیصی اختلال یادگیری
۴۰	مدل فلچر برای طبقه‌بندی و تشخیص اختلال یادگیری ویژه
۴۲	مدل‌های تشخیص اختلال یادگیری
۴۲	مدل ناهماهنگی هوشبهر - پیشرفت
۴۳	مدل پاسخ به مداخله
۴۴	سطح ۱: آموزش و ارزیابی عمومی
۴۷	سطح ۲: آموزش راهبردی و ارزیابی
۴۸	سطح ۳: آموزش فشرده و ارزیابی
۴۹	مدل پاسخ به مداخله (RTI) و حل مسأله
۵۰	گام ۱: تشخیص مسأله
۵۰	گام ۲: تعریف مسأله
۵۱	گام ۳: طراحی برنامه مداخله
۵۱	گام ۴: کاربست مداخله و پایش پیشرفت
۵۱	گام ۵: حل مسأله
۵۲	الگوی توانمندی‌ها و ضعف‌های شناختی (PSW)
۶۲	تعریف روش ارزیابی جامع متقاطع
۶۳	سطح نخست: ضعف یا نقص در یک یا بیشتر حوزه‌های پیشرفت تحصیلی
۶۵	سطح دوم: عوامل و ملاک‌های خروج
۶۵	سطح سوم: ضعف یا نقص در توانایی‌های شناختی و فرایندهای عصب‌روان‌شناسی
۶۶	سطح چهارم: توصیف الگوی دوگانه تمایز - ثبات از توانمندی‌ها و ضعف‌های شناختی
۶۷	سطح پنجم: تعیین واجد شرایط بودن برای اختلال یادگیری ویژه
۶۷	تصمیم‌نهایی در مورد تشخیص اختلال یادگیری
۷۰	هوش و اختلال یادگیری
۷۴	ارزیابی و تشخیص هوش
۷۴	مقیاس هوش وکسلر کودکان - ویراست چهارم (WISC-IV)
۷۴	مقیاس هوش وکسلر کودکان - ویراست پنجم (WISC-V)

فصل ۴: اختلال یادگیری خواندن

۷۵	تعریف اختلال خواندن
۷۸	تعریف نارساخوانی

۷۹	شیوع نارساخوانی
۸۰	خواندن و مغز
۸۲	زیرنوع‌های اختلال‌های خواندن
۸۳	نارساخوانی نقص آوایی
۸۴	نارساخوانی سطحی
۸۶	نارساخوانی ترکیبی
۸۶	نارساخوانی با نقص در درک مطلب
۸۷	مدل‌های درک مطلب
۹۱	مهارت‌های زبان‌شناختی بنیادی
۹۲	درک شنیداری
۹۴	حافظه کاری
۹۵	پردازش سطح بالاتر متون
۹۵	استنتاج
۹۵	پایش درک
۹۶	حساسیت به ساختار متن
۹۷	منابع معلم برای خواندن واژگان و دیکته
۹۸	پرسش‌نامه والدین برای کودکان پیش‌دبستان پایه نخست ابتدایی
۹۸	پرسش‌نامه برای والدین کودکان پایه ۱ تا ۱۲
۹۸	پوشه کار خواندن و نوشتن
۹۸	پایه ۱ تا ۳
۹۸	پایه ۴ تا ۱۲
۹۹	تکالیف در منزل
۹۹	گردهمایی یا همایش‌های والدین
۹۹	مداخله‌های مبتنی بر یافته در حوزه نارساخوانی
۹۹	راهبردهای مشارکتی خواندن
۱۰۰	برنامه ارتقای سطح درک متون در نوجوانان
۱۰۰	راهبردهای مبتنی بر آموزش همسالان
۱۰۱	برنامه درسی راهبردهای یادگیری
۱۰۱	مداخله‌های واژگان
۱۰۴	ارزیابی در حوزه نارساخوانی
۱۰۴	استفاده از الگوی PSW برای ارزیابی اختلال‌های خواندن و مقدمه‌ای بر

§ فصل ۵: اختلال یادگیری ریاضی

۱۰۷	تعریف، علت‌شناسی و بروز اختلال یادگیری ریاضی
۱۱۵	سبب‌شناسی اختلال یادگیری ریاضی
۱۱۷	شیوع اختلال ریاضی
۱۱۸	آشکار شدن اختلال یادگیری ریاضی: زیرگروه‌ها، زیرنوع‌ها و همبسته‌های شناختی
۱۲۰	مهارت‌های حوزه‌های ویژه مرتبط با اختلال یادگیری ریاضی
۱۲۰	حس عدد
۱۲۰	مهارت‌های غیرنمادی اعداد
۱۲۲	مهارت‌های عددی نمادی: ارزش‌ها و سودمندی‌ها
۱۲۴	دانش اعداد، شمارش و حساب
۱۲۹	درباره تفسیر مشکلات عددی چندین هشدار مهم وجود دارد
۱۲۹	توانایی‌های شناختی حوزه عام: همبسته‌های شناختی اختلال یادگیری ریاضی
۱۳۰	حافظه و حافظه معنایی
۱۳۳	سرعت پردازش و حل مسأله
۱۳۴	کارکردهای اجرایی
۱۳۵	همبسته‌های روان‌شناختی: انگیزش ریاضی و اضطراب ریاضی
۱۳۷	منابع معلم برای مفاهیم ریاضی، حساب، حل مسأله و مهارت‌های مرتبط
۱۳۷	پرسش‌نامه والدین
۱۳۸	پوشه‌کار ریاضی
۱۳۸	تکلیف در منزل
۱۳۸	گردهمایی یا همایش‌های والدین
۱۳۸	ضرورت‌هایی جهت ارزیابی
۱۴۰	ضرورت‌هایی جهت آموزش و مداخله
۱۴۲	اصولی برای اثرگذاری آموزش سطح دوم
۱۴۴	نتیجه‌گیری
۱۴۶	ابزارهای رسمی و غیررسمی جهت ارزیابی اختلال یادگیری ریاضی و مشکل ریاضی

§ فصل ۶: اختلال یادگیری بیان نوشتاری

۱۴۸	تعریف، سبب‌شناسی و میزان بروز مشکلات نوشتن
۱۴۹	سبب‌شناسی
۱۵۰	شیوع
۱۵۱	زیرنوع‌های مشکلات نوشتاری

پیش‌گفتار

با وجود بیش از نیم قرن پژوهش در زمینه اختلال یادگیری، پژوهشگران و درمانگران این حوزه در چگونگی مفهوم‌سازی و تعریف این اختلال هنوز با مشکلات جدی مواجه‌اند. اختلال یادگیری یک سازه پنهان غیرقابل مشاهده است که ارزیابی و سنجش آن دشوار است. همچنین ماهیت ابعادی اختلال یادگیری و همبودی با دیگر اختلال‌های عصب-تحوالی، از جمله اختلال نارسایی توجه / بیش‌فعالی و آسیب ویژه زبانی نیز از مشکلات پیشرو متخصصان و صاحب‌نظران این حوزه است. یکی از چالش‌های جدی پیش رو پژوهشگران و درمانگران این حوزه، تناقض‌ها و ناهماهنگی‌هایی است که در تعریف اختلال یادگیری وجود دارد. این تناقض‌ها پیامد طبیعی نبود توافق کلی بر سر تعریف اختلال یادگیری، ناهمگنی اختلال یادگیری در زیرنوع‌ها، نبود یک توافق کلی باید از جهت اندازه‌گیری پیشرفت مهارت‌های تحصیلی در حوزه خواندن، نوشتن، زبان شفاهی - شنیداری، ریاضی و ناتوانی در تشخیص همبسته‌های شناختی ویژه یا نقص‌هایی که علت اختلال یادگیری هستند به وجود آمده است.

تنوع و ناهمگونی در میان کودکان دارای اختلال یادگیری و نیز هنوز به عنوان یک مانع و چالش جدی در مفهوم‌سازی تجربی و بالینی برای این کودکان مطرح است. اگرچه در تشخیص اختلال یادگیری ویژه رویکرد ابعادی از حمایت تجربی لازم برخوردار است؛ ولی با این وجود رویکرد طبقه‌ای مبتنی بر آزمون‌های روان‌سنجی و نقطه برش در این حوزه، بیشتر مورد پذیرش صاحب‌نظران قرار گرفته است. شواهد پژوهشی حاکی از آن است که اختلال یادگیری از عوامل خطرآفرین ژنتیکی، محیطی، ویژگی‌های تحولی، همبودها و ضعف‌های شناختی تأثیر می‌پذیرد. با این حال، تک‌بعدی نگریستن به این اختلال و در نظر گرفتن یک نوع طبقه‌بندی در تبیین آن می‌تواند باعث نادیده گرفتن تفاوت‌های درون‌فردی در نیم‌رخ کارکرد شناختی و کارآمدی تحصیلی این کودکان شود.

با توجه به ناهمگونی این گروه از دانش‌آموزان در حوزه‌های مختلف، در پی آن معیارهای واجد شرایط بودن برای اختلال یادگیری گسترده بوده که این مسأله، تشخیص درست را با چالش مواجه کرده است. تشخیص درست بسان نقشه راهی است که می‌تواند درمانگر را به

سوی هدف نهایی که اتخاذ روش‌های درمانی و توان‌بخشی مناسب است، رهنمون کند. در واقع، درمانگر باید بدان یک کارآگاه تیزبین و نکته‌سنج با دقت نظر و ظرافت اندیشه، با کنار هم قرار دادن بخش‌های مختلف پازل ارزیابی، به درک درستی از وضع موجود مشکل کودکان دست پیدا کند. بحث تشخیص درست همواره به عنوان یکی از چالش‌های جدی در حوزه آموزش و توان‌بخشی کودکان با اختلال یادگیری ویژه مطرح است. وجود تشخیص‌های مثبت و منفی کاذب فراوان در این حوزه، خود مَهر تأییدی است بر مشکلات تشخیصی این حوزه که بخش عمده‌ای از آن به دلیل نبود ابزارهای تشخیصی مناسب و همچنین نبود رویکرد تشخیصی چندمؤلفه‌ای و جامع در حوزه‌های مختلف، درگیر در این اختلال است.

ارزیابی جامع دانش‌آموزان دارای اختلال یادگیری ویژه نیازمند گردآوری اطلاعات از منابع مختلف، از جمله آزمون‌های استاندارد، منابع غیررسمی، مشاهده مستقیم، گزارش خود دانش‌آموز، معلم‌ها و والدین و پایش مداوم اطلاعات به دست آمده از مدل پاسخ به مداخله است. از این رو، ارزیابی جامع مشکلات تحصیلی بر اساس توانایی‌های شناختی، مهارت‌های زبان‌شناختی، حسی - حرکتی و اجتماعی - هیجانی، می‌تواند بحث تشخیص بهنگام، آموزش و توان‌بخشی دانش‌آموزان دارای اختلال یادگیری ویژه را وارد یک مرحله تازه کند و مشکلات نظری و عملی این حوزه را تا حد زیادی کاهش دهد. همچنین از آنجاکه به روشنی مشخص نیست که مشکلات شناختی، زبان‌شناختی، روانی - حرکتی و اجتماعی هیجانی علت، پیامد یا همبود اختلال یادگیری هستند؛ از این رو، ارزیابی جامع و فراگیر می‌تواند شواهد اولیه‌ای جهت انجام پژوهش‌های آزمایشی و طولی در جهت مشخص شدن مسیرهای تحولی اختلال یادگیری ویژه و همچنین مشکلات یادگیری در اختیار پژوهشگران قرار دهد.

بر اساس شواهد پژوهشی، تشخیص اختلال یادگیری یک تصمیم آماری نیست، بلکه برای تشخیص درست نیاز به ارزیابی بالینی جامع و کسب اطلاعات از حوزه‌های مختلف است. در واقع، شناسایی و تشخیص دانش‌آموزان دارای اختلال یادگیری از لحاظ آموزشی، قانونی و علمی (پژوهشی) نیز دارای اهمیت اساسی است. تشخیص مثبت درست می‌تواند به آموزش جدا، ارزیابی و تغییرات مثبتی بر نیاز آموزشی در محتوای برنامه درسی منجر شده و حمایت‌های قانونی را برای آموزش دانش‌آموزانی که ملاک‌های اختلال یادگیری را نیز کسب نمی‌کنند، فراهم نماید. افزون‌براین، ارزیابی جامع و تشخیص درست در این حوزه می‌تواند به تعریف مفهومی و عملیاتی جدید اختلال یادگیری ویژه و مشکل یادگیری منجر شود و گامی

امیدبخش به سوی برطرف کردن گره‌های کور تشخیصی موجود در این حیطه برای درمانگران و متخصصان این حوزه محسوب شود.

برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌های آموزشی و توان‌بخشی جهت ارتقای سطح کنونی خدمات آموزشی و توان‌بخشی کودکان دارای اختلال یادگیری ویژه، مستلزم تشخیص عناصر و مؤلفه‌های مؤثر در آن است. از این رو، نتایج حاصل از ارزیابی و تشخیص جامع می‌تواند در جهت استفاده‌های عملیاتی مورد توجه برنامه‌ریزان و نهادهای تصمیم‌ساز، از جمله وزارت آموزش و پرورش، سازمان بهزیستی و دیگر نهادهای درگیر با این دانش‌آموزان قرار گیرد. همچنین، توجه به یافته‌های به دست آمده از ارزیابی و تشخیص جامع، می‌تواند کاربردهای آموزشی و توان‌بخشی - درمانی مناسبی برای این گروه از دانش‌آموزان در پی داشته باشد. در واقع، ارزیابی و تشخیص جامع و فراگیر می‌تواند با واکاوی دقیق حیطه‌های مختلف، به فراهم کردن انتخاب‌های بیشتر برای روان‌شناسان، معلمان و درمانگران در جهت به وجود آمدن گزینه‌های درمانی ساده، مختصر و از لحاظ اقتصادی به صرفه برای درمان کودکان اختلال یادگیری ویژه منجر شود. استفاده از ارزیابی چند مؤلفه‌ای می‌تواند به تشخیص جامع و مبتنی بر یافته اختلال یادگیری منجر شود و در عمل تشخیص‌های مثبت و منفی کاذب این حوزه را کاهش دهد و اعتبار تشخیص را افزایش دهد.